

Barns inkludering i demokratin

Nya värderingar och åtgärder sedan den allmänna rösträttens införande

Gunnel Gustafsson

Children's inclusion in democracy: new values and measures since introduction of general suffrage

When general suffrage was introduced in Sweden 1921, the inclusion of children in democratic decision-making was not an issue. Nowadays, the situation is characterized by actions to make it possible for children to influence politics and simultaneously, when such needs arise, be protected from abuse. The analysis of these developments is focused on what has happened since the 1940's with regard to voting-age, actions taken by public authorities, and children's own organizing efforts within civil society. Globalization and digitalization have resulted in enlargement of the territorial scope of decision-making, and a global system of negotiation-based democratic governance is emerging. Many young people want to influence decisions, not least global challenges such as climate change. They support the messages put forward by Greta Thunberg and Fridays For Future. It is argued that this situation opens new "policy windows" which, in the long run, might make children fully included in democracy.

Inledning

Det beslut om allmän och lika rösträtt, som fattades i januari 1921, innebar att kvinnor fick rätt att på samma villkor som män delta i det andrakammarval som genomfördes i september samma år. Nu fick mer än hälften av medborgarna för första gången rösträtt och 1921 räknas som genombrottsåret för allmän rösträtt i Sverige. Förutom kravet på att året innan valet ha uppnått 23 års ålder fanns vid den här tiden också en rad andra begränsningar av rösträtten.

Gunnel Gustafsson är professor emeritus i statsvetenskap vid Umeå universitet.
E-post: gunnel.gustafsson@umu.se

Till dessa hörde bland annat att inte vara försatt i konkurs, dömd till fängelse eller omyndigförklarad.

Att det svenska folkstyret för hundra år sedan endast innefattade vuxna var underförstått. Detta gällde inte endast ifråga om rösträtten utan hela den värdegrund som statsskicket vilade på. Barn osynliggjordes därmed också när referenser gjordes till yttrandefrihet och rätt till organisering med flera friheter som den svenska demokratin sedan länge förutsatte. Det uppfattades som en självklarhet att barn inte hade samma mänskliga rättigheter som vuxna och inte heller tillhörde "demos" det vill säga folket.¹ Sedan 1989 då det sista rösträttshindret, vilket uteslöt dem som var omyndigförklarade, togs bort är samtliga formella begränsningar av svenska medborgares rösträtt med undantag för ålder borttagna.²

Numera är det en allmän uppfattning att behovet av att på olika sätt inkludera barn i demokratin är en viktig fråga. Ytterligare sänkt rösträttsålder från den nu gällande att ha fyllt 18 år på valdagen diskuteras, men det är långt ifrån det enda sätt på vilket barn och unga kan få sina intressen respekterade och sina åsikter beaktade. Deklarationen om mänskliga rättigheter som antogs av FN 1948 och barnkonventionen från 1989, vilken sedan 2020 är lag i Sverige, visar att det finns brett stöd för barns mänskliga rättigheter. Till bilden hör också att barn agerar, både individuellt och inom de ungdomsföreningar som många av dem numera tillhör, för att i kraft av sin yttrandefrihet bilda opinion i frågor som de anser vara viktiga.

Synen på demokrati och på hur barn och unga kan och bör bli delaktiga i demokratiskt beslutsfattande avspeglas också i den vetenskapliga analysen av demokratins teori och praktik med professorn i statsvetenskap Robert Dahl som en tidig och mycket viktig företrädare. I boken *Polyarchy* (1971) beskriver han ingående vilka förutsättningar, utöver rösträtt, som krävs för att demokratin ska fungera i praktiken. Till dessa hör enligt hans mening yttrandefrihet, rätt att organisera sig i politiska partier och intressegrupper samt att också på andra sätt kunna påverka politiken. Han betonar i *Democracy and Its Critics* (1989) att barn ofta berörs av de beslut som politiskt utsedda representanter fattar och att de därför fullt ut borde ingå i "demos". Samtidigt konstaterar han att det är uppenbart att särskilt yngre barn inte är kunniga nog att rösta. Slutsatsen blir att det, trots svårigheterna att avgöra när barn bör betraktas som vuxna, behövs en åldersgräns för rösträtt. I några avslutande reflektioner

1 Demokrati är sammansatt av de grekiska orden "demos" som betyder folk och "kratos" som betyder styre.

2 Att omyndigförklarade 1989 fick rätt att rösta hade sin grund i att lagen ändrades så att inga svenska medborgare längre kunde omyndigförklaras (Berg 2021). För utländska medborgare gäller numera att de har rätt att rösta i kommunala och regionala val om de varit bosatta i Sverige i minst tre år. Däremot får de inte rösta i nationella val (Ericsson 2021). En ingående analys av barn och demokrati i ett historiskt perspektiv återfinns i Engvall & Söderlind 2001 och ett historiskt perspektiv på den allmänna rösträttens utveckling sedan 1921 i Berg & Ericsson (red.) 2021.

om framtiden framhåller han att vi befinner oss i en övergångsperiod mellan nationalstatligt och mer storskaligt beslutsfattande. Hans vision är att detta ska resultera i en "avancerad demokrati" där alla människor som berörs av politiska beslut har likvärdiga möjligheter till utveckling och påverkan.³ Hur detta ska gå till lämnas ganska öppet, men tillgången till information och möjligheterna att diskutera och påverka beslut bedöms vara av stor betydelse för att förverkliga visionen.⁴

Även i Wall (2012) är utgångspunkten att barn inte kan delta i demokratiskt beslutsfattande på samma villkor som vuxna. De skäl som anges är att de inte hunnit skaffa sig tillräckliga kunskaper, ekonomiska förutsättningar och socialt kapital. Wall argumenterar för att deras erfarenheter därför marginaliseras och efterlyser en ny och vidare syn på begreppet demokrati som gör det möjligt för barns upplevelser och åsikter att representeras. Josefsson & Wall (2020) vidareutvecklar resonemanget om hur barnen, vilka numera utgör en tredjedel av jordens befolkning, i vår samtid ska kunna bli inkluderade i demokratin.⁵

Barns möjligheter att påverka politiskt beslutsfattande är således långt ifrån den icke-fråga som den var vid genombrottet för allmän rösträtt i Sverige och under några årtionden därefter. Den är numera tvärtom en aktuell fråga såväl på den politiska dagordningen som i den vetenskapliga diskussionen av demokratins teori och praktik. De tre sätt på vilka barns rättigheter, erfarenheter och åsikter nu har möjligheter att göra sig gällande i Sverige är via:

- rösträtten – där sänkt rösträtsålder är en fråga som diskuteras
- myndigheternas agerande för att i linje med barnkonventionen göra det möjligt för barn att få skydd mot övergrepp och rätt att bli hörda
- barns egen organisering och opinionsbildning för att göra sina åsikter kända och på så sätt påverka politiken och samhällets utveckling.

Syftet med kapitlet är att beskriva och analysera nuläge och utveckling i Sverige när det gäller barns inkludering i demokratin via rösträtt, myndigheternas agerande samt barns egen organisering och deras försök att påverka de beslut som politiker och andra makthavare fattar. Fokus ligger framför allt på det

3 Resonemangen angående barns inkludering i demokratin återfinns i Dahl 1989, s. 126 -131 och resonemangen angående hur en avancerad demokrati skulle kunna förverkligas i Dahl 1989, s. 338 - 341.

4 Dahl har, utöver de i texten nämnda, publicerat ett mycket stort antal böcker. Bland dessa återfinns: *A Preface to Democratic Theory* 1956 och *Who Governs?* 1961. Åtskilliga andra statsvetare har bidragit till analysen av demokratins villkor och problem. Några exempel på tidigt publicerade böcker som, i likhet med Dahls publikationer, påverkat diskussionen i Sverige är: *Demokratiens Problem* (Tingsten 1945), *Varför Demokrati?*, först publicerad på danska och två år senare på svenska (Ross 1948), *An Economic Theory of Democracy* (Downs 1957) samt några årtionden därefter *Prospects for democracy* (Held 1993).

5 I Sverige uppgår andelen medborgare under 18 år till cirka 20%.

som hänt sedan slutet på 1940-talet. Eftersom ambitionerna att skydda barn mot övergrepp och stärka deras möjligheter att göra sina åsikter kända och respekterade inte är unika för vårt land betraktas utvecklingen mot bakgrund av det som sker i Europa och på andra håll i världen. Avslutningsvis summeras möjligheterna och hindren för barn att inom nu gällande demokratiska ramverk få skydd mot övergrepp, respekt för sina åsikter och direkt eller indirekt kunna påverka samhällsutvecklingen. Därtill redovisas några tankar om hur den fortgående digitaliseringen och globaliseringen med flera samhällsförändringar långsiktigt kan påverka barns inkludering i demokratin.

Rösträttsåldern under omprövning

I alla samtida demokratier uppfattas rösträtt som en nödvändig, om än inte tillräcklig, förutsättning för att förverkliga folkets vilja. Dock kvarstår överallt ett åldersstreck som omöjliggör för barn att delta i politiska val.⁶ Synpunkten att uppnådd vuxen ålder är ett lämpligt rösträttskrav delas dock inte av alla. I Sverige initierade Barnläkarföreningen vid mitten av 1980-talet förslaget om att helt ta bort denna begränsning. De argumenterade för att barn från födelsen borde ha rösträtt och att föräldrarna borde få ombudsrösta för dem fram till den tidpunkt då de själva fick den rätten. De menade att detta skulle leda till att barns hälsosituation förbättrades och att demokratin vitaliseras. Diskussionerna om föräldrars ombudsröstande blev livlig och efter en tid kom också historieprofessorn Jörgen Weibull och författaren Andres Kung att stödja förslaget. De adderade ett principiellt argument till de tidigare framförda och betonade att rösträtt är en mänsklig rättighet som bör inkludera alla svenska medborgare oavsett kön, hudfärg eller ålder och som måste vara oberoende av ifall vederbörande själv kan utöva denna sin rättighet.⁷ Vid en nyligen genomförd intervju med barnläkaren och docenten i pediatrik Bengt Lagerkvist, som var en av företrädarna för Barnläkarföreningen när frågan om ombudsröstande lanserades, framkom att han fortfarande tycker att förslaget om föräldrars och andra vårdnadshavares rätt att ombudsrösta för barn är klokt och bra. Han konstaterar dock att frågan saknar aktualitet eftersom ”den numera stöds av alltför få och har kommit att ersättas av en diskussion om sänkt rösträttsålder, vilken inte heller den tycks ha något brett stöd” (Lagerkvist 2020).

6 En ingående analys av hur man i Sverige sedan början av 1900-talet diskuterat avvägningen mellan kompetens och inkludering samt argumenten för och emot ändrad rösträttsålder återfinns i Beckman 2019. Han kommer fram till att en specifik ålder för rösträtt inte kan härledas ur demokratins grundprinciper och hävdar att, även om mycket låga och mycket höga ålderskrav kan uteslutas, så måste varje försök att identifiera en ålder som motsvarar demokratins krav i slutändan bli godtycklig.

7 En mer detaljerad redogörelse för den debatt om ombudsröstande som pågick från mitten av 1980-talet och fram till millennieskiftet återfinns i Gustafsson 2001.

Vid vilken ålder barndomen övergår till vuxenliv varierar över tid liksom mellan olika länder och har i Sverige sedan 1900-talets början från tid till annan varit föremål för livlig diskussion och förhandlingar mellan de politiska partierna.⁸ Nu existerar olika åldersgränser för straffbarhet, rätt att ta körkort och handla på Systembolaget etc., men sedan 1974 gäller att fylla 18 år på valdagen är krav för deltagande vid politiska val.⁹ Också på de flesta andra håll i världen dominerar uppfattningen att 18 år är en lämplig gräns för rösträtt vid val till nationella parlament.¹⁰ Dock har en sänkning av rösträttsåldern genomförts i vissa länder. I Europa gäller detta Österrike som redan 2007 gav 16-åringar rösträtt och Malta, där rösträttsåldern 2018 sänktes till 16 år samt Grekland, där 17-åringar sedan 2016 får delta i politiska val.¹¹ På en del andra håll i Europa, bl.a. i Italien och Tyskland, diskuteras en generell sänkning av rösträttsåldern till 16 år.¹² Redan på 1990-talet infördes i vissa tyska delstater rätt att delta i kommunala val för dem som fyllt 16 år och denna rätt fortsätter att inkludera allt fler delstater. Även bl.a. Estland, Skottland och Wales har infört rätt att rösta för 16-åringar i subnationella val och på flera andra håll pågår försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder vid lokala val.

När det gäller valen till Europaparlamentet fördes för ett antal år sedan diskussioner om en generell sänkning av rösträttsåldern till 16 år. En brittisk EU-parlamentariker föreslog 2010 att rösträttsåldern till EU-parlamentet skulle vara 16 år, men förslaget fick inte tillräckligt brett stöd för att kunna genomföras (Wohlert 2010). I enlighet med EU:s stadgar gäller nu den rösträttsålder som tillämpas vid valen till parlamenten i de enskilda medlemsländerna också vid valen till EU-parlamentet. Vid 2019 års EU-val var således rösträttsåldern 18 år för alla medborgare i EU:s medlemsländer utom för dem som kom från Österrike, Malta och Grekland.

I Sverige placeras frågan om en sänkning av rösträttsåldern för närvarande inte särskilt högt på den politiska dagordningen. När de politiska partierna 2018 redovisade sin syn på saken framkom följande: Centerpartiet,

8 I Josefsson & Sandin 2021 analyseras i vilka sammanhang förändringarna av rösträtts- och valbarhetsåldern aktualiserats under 1900-talet och hur dessa åldersgränser kommit att bli en måttstock på medborgarskap.

9 När 1921 års reform genomfördes sänktes rösträttsåldern från 24 till 23 år. Därefter har den sänkts ytterligare fyra gånger, nämligen vid andrakammarvalen 1945 till 21 år, 1965 till 20 år och 1969 till 19 år. Efter tvåkammar-systemets avskaffande sänktes den 1974 till 18 år vid valen till riksdag, landsting och kommuner och denna åldersgräns har sedan dess varit oförändrad. De som på valdagen fyllt 16 år och är medlemmar i svenska kyrkan har dock sedan 2001 rätt att rösta i kyrkovalet. Sänkningen av rösträttsåldern skedde i samband med att kyrkan skildes från staten år 2000.

10 Informationen i detta stycke bygger där inget annat anges på: Rösträttsåldern och debatten om rösträttsåldern 2020.

11 I Ungern finns ett undantag från 18-årsgränsen för rösträtt. Där gäller att de 16-åringar som är gifta har rösträtt.

12 En analys av konsekvenserna av en sänkning av rösträttsåldern till 16 år, baserad på de efarenheter som finns globalt, återfinns i Eichhorn & Bergh 2020.

Kristdemokraterna och Vänsterpartiet önskade att rösträtten skulle utvidgas till att gälla alla som uppnått 18 års ålder under det år då valet genomförs och inte som nu enbart innefatta dem som fyllt 18 år senast på valdagen. Miljöpartiet ville snarast möjligt sänka rösträttsåldern vid lokala val till 16 år. Övriga partier menade att nuvarande ordning fortsatt är lämplig och i nuläget finns inget politiskt parti som driver frågan om en generell sänkning av rösträttsåldern.¹³ Bakgrunden är bl.a. demokratiutredningens genomlysning av frågan och de förslag den lade fram om möjligheter till försöksverksamhet med sänkt rösträttsålder till 16 år vid de kommunala valen 2018 och 2022. Huvudargumentet var att samhällsutvecklingen medfört att ungdomar numera har större insikter än förut i sociala, ekonomiska och politiska frågor. Därtill betonades att den av utredningen föreslagna utvärderingen kunde förväntas ge underlag för bedömningen av för- och nackdelar med en generell sänkning av rösträttsåldern (SOU 2016:5).

Försöksverksamheten med sänkt rösträttsålder vid de kommunala valen 2018 och 2022 förutsatte ett tillfälligt lagstöd och förslaget blev föremål för remissbehandling. Ett flertal motioner i frågan om att på försök göra det möjligt för 16-åringar att rösta vid val till kommunfullmäktige inkom och dessa behandlades av konstitutionsutskottet i mars 2017 och i februari 2018. Vid det senare tillfället konkluderades att frågan om försöksverksamhet med 16-årsgräns vid kommunala val borde beredas ytterligare.¹⁴ Därefter stannade beslutsprocessen upp, vilket innebär att kommunallagen fortfarande är oförändrad. Aktiviteter för att kunna genomföra försöksverksamhet med 16-årsgräns vid kommunvalet 2022 pågår, trots detta, i ett flertal kommuner.¹⁵

Frågan om försöksverksamhet med rösträtt för 16-åringar vid kommunala val kommer förmodligen även i fortsättningen att diskuteras och möjligen förverkligas med viss fördröjning. Det faktum att man i Europa och på andra håll i världen går i riktning mot en sänkning av rösträttsåldern kommer troligen på sikt att medföra debatt också när det gäller val till riksdagen. Ifall det nya normala i Europa skulle bli rösträtt vid 16 år skulle detta sannolikt leda till att den i Sverige sedan nästan femtio år tillbaka gällande 18-årsgränsen för rösträtt ändrades. Ett sådant beslut skulle dock sannolikt behöva föregås av en ingående analys av hur sänkningen skulle påverka myndighetsåldern och de övriga åldersgränser som gäller inom lagstiftningen. Någon generell sänkning av rösträttsåldern kan därför inte förväntas i närtid. På längre sikt kan ändå

13 Uppgifterna om de politiska partiernas ståndpunkter i rösträttsfrågan framgår av "varför får barn inte rösta?" 2018.

14 Av Konstitutionsutskottets betänkanden 2016/17:KU22 och 2017/18:35 framgår att huvudargumenten för ytterligare beredning var att demokratiutredningens förslag inte borde föregripas samt att sambandet mellan myndighetsåldern och rösträttsåldern borde belysas mer ingående.

15 Miljöpartiet och vänsterpartiet i Umeå har till exempel lämnat in en motion till kommunfullmäktige om att göra Umeå till försökskommun 2022 (Motion till Umeå kommunfullmäktige nr 10/2020).

frågan om att stärka barns inkludering i demokratin mycket väl resultera i att 16-åringar får rösträtt också i Sverige.

Svenska myndigheters arbete med att ta tillvara barns rättigheter

Att synen på barn kommit att förändras mycket under de årtionden som följde efter den allmänna rösträttens genomförande manifesteras i FN:s deklaration om mänskliga rättigheter från 1948 där barns rättigheter ingår som en viktig del. Löw (2020) belyser hur diskussionerna i vårt land redan under 1920- och 1930-talen kännetecknades av strävanden efter att stärka statens ansvar för barnen. Av Hallberg (2017) framgår att barns välfärd uppfattades vara en viktig sak när visionen om det svenska folkhemmet formades under 1930-talet och början av 1940-talet. Hallberg konstaterar också att delat ansvar för barnen mellan familjen och offentliga verksamheter uppfattades vara en förutsättning för välfärdsstatens förverkligande. I Sverige är således social- och välfärdspolitik ett område där barns välbefinnande tidigt kom att tillmätas stor betydelse. Detta har bland annat resulterat i jämförelsevis god barnhälsa och låg barndödlighet (D'Ambruso, Abbot & Ivarsson 2019). Hänsyn till barns intressen har också sedan länge präglat bl.a. skolpolitiken vilken så småningom utvecklades så att elevinflytandet blev en del av skolans demokratiuppdrag (Berg 2003).

När FN 1959 antog en icke bindande deklaration om barns rättigheter förstärktes synen på barn som rättighetsbärare.¹⁶ Tjugo år senare påbörjades arbetet med en rättsligt bindande konvention och samma år införde Sverige som första land i världen förbud mot barnaga (Von Bahr 2019).¹⁷ Arbetet med den rättsligt bindande konventionen resulterade i att barnkonventionen 1989 antogs av FN.¹⁸ Den trädde i kraft 1990 efter att 20 stater, däribland Sverige, ratificerat den. Ratificeringen innebär att landet förpliktigar sig att lägga barnkonventionen till grund för all lagstiftning som berör barn. Numera har alla FN:s medlemsländer skrivit under deklarationen och alla utom USA har ratificerat den.¹⁹ Det ganska detaljerade innehållet i barnkonventionen ska tolkas i ljuset av fyra ledande principer. Dessa är: "hänsyn till barnets bästa", barns rätt till "liv och utveckling" liksom till att "uttrycka sina åsikter och bli hörda" samt till att "inte bli diskriminerade".

16 Beskrivningen av barnkonventionens innehåll, tillkomsthistoria och utveckling i Sverige liksom uppgifterna om Barnombudsmannen och FN:s Barnrättskommitté bygger, där inget annat anges, på Grahn-Farley 2019 samt på Ponnert & Sonander 2019 a.

17 På senare tid har FN förtydligat att barnaga inte är förenligt med barnkonventionen.

18 Rädsla för barnen och Sverige var genom Simone Ek "lead agency" när konventionen utarbetades (Grahn-Farley 2019, s. 13).

19 Huvudskälen för USA att inte ratificera är att den i så fall skulle bli överstatlig i förhållande till delstaternas lagar samt att föräldrarnas rättigheter skulle inskränkas alltför mycket.

Det breda och växande stödet för att främja barns rättigheter och intressen blev i och med ratificeringen av barnkonventionen föremål för politiska beslut och åtgärder som speglar barnperspektivets tilltagande betydelse. Nu blev statliga, kommunala och regionala myndigheter skyldiga att arbeta för att tillämpa konventionens artiklar i sin verksamhet. Under åren som följde vidtogs en rad åtgärder för att anpassa svensk lag till barnkonventionen. I Regeringsformen infördes skyldighet för det allmänna att verka för att barns rätt tas tillvara och även bl.a. socialtjänstlagen och skollagen förstärktes genom ökad betoning av såväl barns bästa som rätten för barn att komma till tals. Ett exempel på hur ratificeringen i praktiken kom att påverka förutsättningarna för barns inkludering i demokratiskt beslutsfattande är 1998 års läroplan för förskolan där det anges att barn ska "övas i att bli goda medborgare med förmåga att ta ansvar för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle" (Lindgren & Halldén 2001). Att synen på barns lärande i olika åldrar, både globalt och i Sverige kommit att förändras mycket under de senaste årtiondena framgår även av en studie med fokus på hur barns lärande i skolmiljö i praktiken går till (Leo, Rasmusson & Wickenberg 2019).

Tre år efter ratificeringen, inrättades den statliga myndigheten Barnombudsmannen. Den fick till uppgift att bevaka hur barns och ungas rättigheter och intressen efterlevs samt att driva på genomförandet av det som anges i barnkonventionen. Myndigheten ska enligt lag informera och bilda opinion i frågor som rör barns och ungas rättigheter och intressen.²⁰ Den har rätt att begära information och kalla in kommuner, regioner och andra myndigheter till överläggning, men inte att ingripa i enskilda ärenden. Om ett barn misshandlas eller ifall andra allvarliga missförhållanden råder har den anmälningsskyldighet till socialnämnden på berörd ort. Barnombudsmannens verksamhet har vuxit över tid och inkluderar numera, förutom dialog med barn och unga samt opinionsbildning, också analyser som bildar underlag för en årlig rapport till regeringen i vilken existerande brister och förslag till förbättringar redovisas. Trots det alltmer intensifierade arbetet med att ta barns rättigheter och intressen tillvara har ett flertal utredningar under årens lopp konstaterat brister ifråga om efterlevnaden av barnkonventionen (SOU: 1997:116; SOU: 2014:3; SOU: 2015:71).

Även inom FN finns ett organ, Barnrättskommittén, som övervakar förverkligandet av barnkonventionen i varje enskilt land mot bakgrund av de omständigheter som gäller där. Den bistår vid implementeringen av barns och ungas rättigheter och intressen samt mottar och kommenterar de rapporter som länderna regelbundet sänder till kommittén.²¹ På basis av en rapport som inlämnades till FN:s barnrättskommitté 2015 kritiserades Sverige för att det

20 I SFS 1993:335, Lag om Barnombudsman, anges vilka uppgifter som ingår i myndighetens uppdrag och i SFS 2017:1245 förtydligas och förstärks dessa.

21 En närmare beskrivning av barnrättskommitténs uppdrag, juridiska ställning och metod för beslutsfattande framgår av Grahn-Farley 2019, s. 16-19.

fortfarande fanns brister gällande alla de fyra ledande principerna i barnkonventionen och kommittén rekommenderade att konventionen skulle bli lag i Sverige. Den 2014 nyttillträdde regeringen, som bestod av socialdemokraterna och miljöpartiet, tillsatte nu en utredning i vilken det föreslogs att barnkonventionen skulle gälla som lag i Sverige (SOU 2016:19).

Förslaget skickades ut på remiss och bland de många instanser som lämnade synpunkter fanns skilda uppfattningar både om förslaget lämplighet och rimlighet.²² Till dem som stödde förslaget hörde bland annat Barnombudsmannen och Rädda Barnen. De menade att reformen skulle göra det lättare att identifiera och täppa till luckor i lagstiftningen när det gäller barns rättigheter. Till dem som bedömde att det var olämpligt att göra barnkonventionen till lag hörde bland annat Kammarrätten i Stockholm och Justitieombudsmannen. De ansåg att konventionens karaktär skulle medföra alltför stora svårigheter vid tillämpningen av lagen. Andra menade att frågan inte var tillräckligt utredd och betonade att en konsekvensanalys borde genomföras innan beslut fattades om att göra barnkonventionen till lag. Ett stort antal av dem som besvarade remissen var osäkra på om tillämpningen av barnkonventionen skulle påverkas nämnvärt ifall den blev lag. Trots omfattande kritik från Lagrådet röstade majoriteten i riksdagen 2018 för att förslaget skulle genomföras och barnkonventionen blev lag år 2020.²³

Eftersom svenska myndigheter sedan länge arbetade för att skapa goda livsbetingelser för barn och skydda dem mot övergrepp så innebar beslutat om att göra barnkonventionen till lag inte något helt nytt för det praktiska arbetet inom myndigheterna. Däremot satte den förnyat strålkastarljus på vikten av att barns rättigheter tas på stort allvar och på betydelsen av att det över tid breddade och fördjupade arbetet intensifierades ytterligare. För att förverkliga den ambitionen vidtas numera kontinuerligt åtgärder inom de många områden där myndigheter i Sverige är verksamma. I boken *Perspektiv på barnkonventionen* återfinns beskrivningar och analys av det pågående arbetet (Ponnert & Sonander 2019). Där utvärderas utvecklingsarbetet inom ett stort antal sektorer bl.a. social barnvård (Ponnert 2019), hälsovård (Köhler 2019), arbetet inom polisen (Olsson & Sonander 2019) samt erfarenheterna av ett barnkonsekvensanalytiskt arbetssätt inom kommunal verksamhet (Lundin, Karphammar & Kristenson 2019).

När barns behov av skydd och omsorg lyfts fram i styrdokument av olika slag är det vanligen samhällets insatser som betonas samtidigt som föräldrars

22 Där inget annat anges bygger informationen i detta stycke på den analys av utredningens tillkomstshistoria och remissinstansernas synpunkter som återfinns i Leviner 2018.

23 Lagrådets kritik framgår av bilaga 5 till Prop. 2017/18:186 där det föreslås att FN:s konvention om barnets rättigheter ska bli lag i Sverige. Propositionen baserades huvudsakligen på förslag som presenterats i SOU 2016:19. Som framgår av Socialutskottets betänkande 2017/18:SoU25 var den debatt som följde med anledning av utredningens förslag huvudsakligen präglad av juridiska överväganden och trots kritiken från lagrådet röstade alla partier utom centerpartiet, moderaterna och sverigedemokraterna 2018 för att barnkonventionen skulle bli lag i Sverige.

ansvar också bedöms vara viktig. Inom praktiskt taget alla områden identifieras utmaningar vid tolkningen av konventionen och de som ska tillämpa den ställs ofta inför svåra avvägningar när det gäller de rättigheter och skyldigheter som tillkommer myndigheter, föräldrar och barn. Att göra avvägningen mellan myndigheternas skydd av barn, som ibland kan innebära skydd från det ansvar som följer med vuxenlivet, och barns och föräldrars uppfattning innebär ofta en delikat balansgång mellan ”röst” och ”skydd”. Svårigheterna återspeglar de mer generella dilemman som finns vid tolkningen av barnkonventionen (Mattson 2019 samt Åhman, Leviner & Zillén 2020). Tolkningen försvåras också av bristfälliga kunskaper om hur dialogen mellan barn och vuxna ska vara utformad för att de ska kunna förstå varandra (Andersson 2019) och ibland även av mer specifika svårigheter till exempel flerspråkighet (Lenninger 2019).

De som till vardags arbetar med att tillämpa barnrättsperspektivet inom sin myndighet betonar att det finns behov av kompetenshöjning för att det förändringsarbete som pågår ska bli framgångsrikt liksom av forskning, inte minst när det gäller den psykiska och fysiska utvecklingen hos barn och unga (Ponnert & Sonander 2019 b.). Gemensamt för de olika myndigheter som analyserats är emellertid ett successivt förstärkt fokus på de fyra ledande principerna i barnkonventionen och en över tid ökad förmåga att manövrera på lämpligt sätt.

Civilsamhället – en arena för organisering av barn och unga

Att barn har stort intresse för samhällsfrågor framgår av aktuella uppgifter från Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer (LSU), som är en idéburen, politiskt och religiöst obunden organisation vilken arbetar för att stärka unga människors demokratiska organisering.²⁴ År 2019 inkluderade den 87 barn- och ungdomsföreningar med sammanlagt över 650 000 medlemmar. Bland dessa återfinns Rädda Barnens, Röda Korsets och Scouternas ungdomsförbund, Fältbiologerna, Ung diabetes, Svenska katoliker, Svenska muslimer för fred och rättvisa och många fler samt Centerpartiets och Socialdemokraternas Ungdomsförbund, Grön Ungdom och Ung Vänster. De som är verksamma inom denna breda och mångfacetterade barn- och ungdomsrörelse uppfattar sig ofta som ”röstbärare” för andra i samma ålder som önskar bli hörda och kunna påverka i för dem angelägna frågor. Särskilt under senare år finns det inom medlemsföreningarna många som driver frågor om klimat och miljö, men även mänskliga rättigheter, hälsa, nykterhet och antirasism står högt på agendan.

För den samarbetsplattform som LSU utgör är det viktigt att vara representerad i till exempel Europarådet, FN och EU samt att intensivt samarbetet

24 Informationen om LSU och den verksamhet som LSU bedriver baseras på följande källor: LSU 2019 Ungdomsrörelsen i siffror, LSU 2019 Årsboken samt LSU 2020 Ungdomsrörelsen i siffror.

med systerorganisationer i länder under utveckling. Detta visar att deras strävan att få sina åsikter ”representerade” och på så sätt bli inkluderade i demokratin inte enbart gäller för Sverige utan för alla de arenor där demokratiska beslut fattas. Generalsekreteraren i LSU Hannah Kroksson leder för närvarande, på uppdrag av Nystartsgruppen (NYSTA),²⁵ arbetet med att öka det demokratiska utrymmet för civilsamhället. Vid en intervju med henne framhöll hon ”det internationella samarbetets betydelse för barn och unga och vikten av den träning i demokratiskt beslutsfattande som medlemmarna får när de deltar i arbetet inom LSU:s barn- och ungdomsföreningar” (Kroksson 2021).

Att även staten ser positivt på den organisering som barn själva initierar framgår inte minst av det beslut som riksdagen 2010 fattade om en strategi för att stärka barns rättigheter. Den statliga myndigheten Ungdomsstyrelsen fick nu i uppdrag att, utöver den tidigare uppgiften att ansvara för ungdomspolitiken, också förstärka det ekonomiska stödet till ungas organisering i civilsamhället.²⁶ Syftet var att öka barns och ungas engagemang och därigenom, om möjligt, även motverka den tendens till minskning av antalet medlemmar i de politiska partiernas ungdomsförbund som sedan ganska lång tid kunnat konstateras (se även Vamstad & Kassmans artikel i detta nummer).²⁷ År 2014 utökades mandatet ytterligare och myndigheten bytte namn från Ungdomsstyrelsen till Myndigheten för Ungdoms- och Civilsamhällsfrågor (MUCF).²⁸ Under senare år har drygt hundra ungdomsföreningar beviljats bidrag. Till dessa hör bland annat alla politiska ungdomsförbund utom Ungsvenskarna som inte är behöriga att söka stöd eftersom de inte är fristående från moderpartiet Sverigedemokraterna.²⁹

25 Följande paraplyorganisationer samarbetar inom NYSTA för att utarbeta en strategi för civilsamhällets bidrag till samhällsutvecklingen och demokratin i Sverige: Idea- Arbetsgivarförbundet för ideella organisationer, Giva Sverige, Forum för Idéburna organisationer med social inriktning, Arbetsgivarföreningen KFO och Riksorganisationen för idéburen välfärd. Under ledning av Röda Korsets generalsekreterare Martin Ärnlov ska de fokusera på följande områden: Det demokratiska utrymmet, Arbetsmarknaden, Forskning, utveckling och innovation, Digitalisering och AI, Civilsamhällets övergripande förutsättningar, samt Välfärd i förändring (Nilsson, Rydh, Schröder, Skogar & Stuart Hamilton 2020).

26 Den i Prop. 2009/10:232 föreslagna strategin för att stärka barns rättigheter antogs av riksdagen 2010 och statsbidragen till av barn och unga själva initierade föreningar uppgick från och med 2011 till ungefär 212 miljoner årligen. På grund av den pågående pandemin beslutade riksdagen i september 2020 på basis av Prop. 2020/21:4 att tillskjuta 50 miljoner extra för åren 2020-2022.

27 Ungdomsförbunden är dock inte ensamma om att tappa medlemmar utan det gör också moderpartierna. Även om vissa upp- och nedgångar mellan olika år och partier kan konstateras så är det uppenbart att den långsiktiga trenden är att medlemstalen sjunker både i ungdomsförbunden och deras moderpartier, vilket framgår av Riksdagspartiernas medlemsutveckling 2019/20 samt SVT Nyheter, 2018 ”Svårt att locka nya medlemmar till de politiska partiernas ungdomsförbund”.

28 Beslutet om namnbyte och utökat mandat fattades 2014 på basis av Prop 2013/14:191.

29 För behörighet att ansöka om ekonomiskt bidrag krävs att ungdomsorganisationen har minst 1000 medlemmar i åldern 6–25 år och tillhör en riksorganisation som varit verksam i minst två år. Undantag görs dock för organisationer som företräder nationella minoriteter eller personer med funktionsnedsättning. Uppgifterna om vem som har behörighet att söka bidrag liksom organisationsbidragens användning och effekter återfinns i: MUCF 2019. Årsredovisning från myndigheten samt i MUCF 2020. Organisationsbidragens användning och effekter.

Trots de satsningar som nu görs har det fortsatt varit svårt att locka medlemmar till de politiska partiernas ungdomsförbund. Professor Erik Amnå fick, i samband att MUCF presenterade ungdomsförbundens medlemstal för år 2017, frågan om varför detta är så svårt. Hans kommentar var "att de låga medlemstalen inte ska tolkas som ointresse för politik" och framhöll "att mycket tyder på att barn och unga mer än någonsin är intresserade av samhällsfrågor, men inte av partipolitik". En av de viktigaste orsakerna till detta var enligt hans bedömning att "partipolitiken upplevs som seg och byråkratisk" och att man därför har svårt att se hur just partipolitiska insatser skulle kunna vara särskilt betydelsefulla (Amnå 2018).³⁰

Ambitionerna att påverka samhällsutvecklingen och förhoppningarna om att få gehör för sina åsikter är, trots bristen på partipolitiskt engagemang, stora bland de många medlemmarna i de barn- och ungdomsorganisationer som samverkar inom LSU. Detta hänger nära samman med tillgången till sociala media och digitala nätverk. Att sociala media utjämnar de skillnader som tidigare funnits mellan generationerna när det gäller möjligheterna att delta i politiska diskussioner framgår av Sundell (2019). Sundell varnar emellertid för en övertro på de positiva effekterna av att via denna kanal kunna påverka samhällsutvecklingen och hävdar att nätet är ett "tveeggat svärd" eftersom det både kan fungera för att vidga kretsen av dem som inkluderas i demokratin och för att manipulera och förtrycka "demos"/folket. Också av den analys som Ozgul (2020) gör av digitaliseringsens betydelse för unga människors aktivism i Egypten och Syrien framgår att nätet skapar stora möjligheter men också medför betydande utmaningar.

Ökningen av hatet och hoten p.g.a. ideologi, rasism, sexism, homofobi, religion mm., vilka framför allt kommer via sociala media, bedöms av dem som är med i de barn- och ungdomsorganisationer som ingår i LSU, vara en stor utmaning för deras möjligheter att påverka samhällsutvecklingen. De anser det troligt att detta, om inget görs, kommer att medföra att många blir rädda och därför väljer att avstå från att delta i arbetet med att bilda opinion i för dem viktiga samhällsfrågor. Inom LSU beslutade man 2018, bland annat på grund av den utmaning som hat och hot på nätet utgör, om en ungdomsstrategi som syftar till att motverka nu aktuella och kommande utmaningar.³¹

Ett exempel på nätets betydelse för vad barn kan åstadkomma när det gäller opinionsbildning är den uppmärksamhet som klimat- och miljöfrågorna fått

30 En grundlig analys av barns och ungas intresse för politik och samhällsfrågor redovisas i Amnå, Ekholm & Stattin 2016.

31 Åtskilliga andra utmaningar identifierades också. En sådan är det barn och unga inom LSU kallar "åldersmaktordningen". Den innebär, som de ser det, att det finns ett "kunskapsgap" mellan generationerna som leder till att de diskrimineras när det gäller inflytande på samhällsutvecklingen. Det tas vanligen för givet att ett lämpligt sätt att åtgärda problemet är att öka unga människors kunskaper och därigenom minska övervikten av äldre bland beslutsfattarna. Dock visar aktuell forskning att skillnaderna mellan barns och vuxnas åsikter också kan tolkas som en indikation på att vuxna bör ta barns erfarenhetsbaserade kunskap på allvar och lära av dem (Biswas 2021 och Biswas & Mattheis 2021).

genom Greta Thunberg. När hon som 15-åring i augusti 2018 genomförde den första skolstrejken utanför Sveriges Riksdag informerade hon omedelbart om den på Twitter och Instagram.³² Som hon bedömde läget, var detta en sista utväg för att fästa uppmärksamheten på de ödesdigra följderna av den pågående uppvärmningen av vår planet. Hon liknade den rådande situationen med ett hus som brinner och krävde omedelbart stopp för de accelererande klimatförändringarna. Hennes agerande tog sin utgångspunkt i den på gedigen kunskap baserade övertygelsen om att något måste göras omedelbart för att ett bra liv på jorden fortsatt ska vara möjligt och aktionen fick stor uppmärksamhet i media.

Plötsligt fanns det många som stödde henne och strålkastarljuset riktades mot makthavarnas okunskap och oförmåga att vidta snabba och kraftfulla åtgärder för att bromsa uppvärmningen av vår planet. Kritiken mot dem som bestämmer var hård och gick ut på att de åtgärder som vidtas är alltför kortsiktiga och tar för lång tid att komma fram till. I fokus för hennes kritik var också den dominerande kapitalistiska ideologin och vuxna människors oförmåga att låta barns synpunkter och krav bli representerade på de arenor där viktiga beslut för framtiden fattas. I september 2018 beslöt hon och hennes meddemonstranter att skapa # *Fridays For Future* och uppmanade människor på andra håll i världen att genomföra aktioner av den typ som ägt rum i Stockholm. Det blev startpunkten för en global proteströrelse där 1,6 miljoner människor deltog vid det första tillfälle då *Fridays For Future* arrangerades i mars 2019. Sedan ökade intresset lavinartat och i september samma år demonstrerade 7,6 miljoner människor på över 6000 ställen i 185 länder.³³

Att barns och ungas agerande för att påverka politik i vid mening ingalunda är någon ny företeelse utan tvärtom har sina rötter mycket långt tillbaka i tiden framgår av Bessant (2021). Hennes analys visar också att mobiliseringen av unga människor ofta skett när samhället varit inne i en period av stark förändring vilken kännetecknats av att vägvalen för framtiden varit omtvistade. Bessant menar att Greta Thunbergs framgångar som opinionsbildare inte minst har sin bakgrund i det faktum att ett stort antal unga människor sedan några årtionden tillbaka via nätet har möjlighet att skaffa sig evidensbaserad kunskap och förmåga att reagera på det som händer i realtid.

Thunbergs roll som opinionsbildare, inspiratör och frontfigur i den framväxande globala klimatrörelsen har medfört att hon blivit inbjuden att tala i ett

32 Uppgifterna om Greta Thunbergs budskap och agerande bygger, där inget annat anges, på Thunberg 2019 samt Holmberg & Alvenius 2020.

33 Vid båda tillfällena var andelen deltagare mellan 14 och 19 år stor, men andelen vuxna ökade över tid. Den i mars konstaterade övervikten för kvinnor och flickor var dock lika stor i september. Uppgifterna om hur många och vilka som i mars resp. september 2019 deltog i *Fridays For Future* i olika länder och städer baseras på två grundliga vetenskapliga studier (Wahlström, Kocyba, De Vyd & de Moor eds. 2019 samt De Moor, Uba, Wahlström, Wennerhag & de Vyd eds. 2020). *Fridays for Future* genomfördes också i maj och november 2019, men på grund av pandemin tog rörelsen därefter paus fram till fredagen 25 september 2020 då en världsomspännande aktionsdag för klimatet åter genomfördes.

stort antal beslutande organ liksom till att samtala med personer som i kraft av sitt ämbete kan påverka många människor i världen.³⁴ Trots att hon och även hennes följare blivit utsatta för hat och hot på nätet och på andra sätt har hon oförtrutet fortsatt att tala på vägnar av kommande generationer och blivit en förebild för den numera ganska stora grupp av barn och unga som ser hanteringen av klimatfrågan och dess många konsekvenser som en ödesfråga.³⁵ Hennes budskap, liksom den förstärkning av detta som manifesteras av Fridays For Future, medför att alltför många barn, men också vuxna, har blivit övertygade om betydelsen av att de fortsätter att anstränga sig för att få sina erfarenheter och förslag till åtgärder representerade där beslut i klimatfrågan fattas.

Barns inkludering i demokratin – utveckling, nuläge och framtid

Bedömningen av barns roll i demokratiskt beslutsfattande har, som framgått, förändrats i grunden sedan den allmänna rösträttens genomförande. Myndigheternas ansvar för deras välbefinnande ingick redan i det under 1940-talet framväxande välfärdssamhället, men då betraktades barn huvudsakligen som "objekt" för politiska beslut. Över tid kom den föreställningen att steg för steg förskjutas till förmån för en uppfattning av dem som "subjekt" dvs. självständiga aktörer som ändå, när de blir utsatta för övergrepp av olika slag, är i behov av myndigheternas skydd. FN:s deklaration från 1948 om mänskliga rättigheter markerar övergången till en ny syn på barn, som innebär att deras ålder inte är ett hinder för dem att i likhet med vuxna inneha mänskliga rättigheter. Uppfattningen av barn som "rättighetsbärare" och myndigheternas arbete med att förverkliga det synsättet förstärktes sedan i olika etapper under de årtionden då barnkonventionen utarbetades. När den trädde i kraft 1990 intensifierades arbetet ytterligare och sedan dess har det genomsyrats av ambitioner och åtgärder i linje med innehållet i barnkonventionen.

34 Hon höll 2019 tal på FN:s klimatoppmöte samt på klimatkonferensen COP25 i Madrid och har även hållit tal i en rad länders parlament såväl som i andra fora där det budskap hon förmedlar kan förväntas få väsentlig betydelse. Hon har också nominerats till Fredspriset och efter inbjudan fört samtal med såväl som påve Franciskus som Dalai Lama. Därtill fick hon i december 2020 förtroendet att för en dag vara redaktör för Dagens Nyheter. Innehållet var den dagen helt inriktat på att belysa klimat- och miljöfrågorna. Till de många intressanta bidragen hör referatet av ett samtal under rubriken "Det måste finnas en stor skara som säger något" mellan Greta Thunberg och den kände brittiske naturfilmaren David Attenborough, som nyligen publicerat boken *Ett liv på vår planet*, liksom ett inlägg av den kanadensiska författarinnan Margaret Atwood med rubriken "Vill Du tillhöra en art som lever på den här planeten?".

35 I likhet med unga aktivister under tidigare perioder har Greta Thunberg, liksom vissa av dem som deltagit i skolstrejkerna och i Fridays For Future, kritiserats, misstänkliggjorts och utsatts för hat och hot såväl av makthavare och klimatförnekare som av andra. Kritiken har tagit sig många olika uttryck och det har bland annat hävdats att barns och ungas hjärnor inte är fullt utvecklade och att det därför inte är lämpligt att de engagerar sig i politiska frågor. I Thunbergs fall har kritiken bland annat kommit från Donald Trump (Bessant 2021, s. 2-4).

I Sverige saknar unga människor rösträtt fram tills de blivit 18 år, men eftersom rösträttsåldern sänkts vid flera tillfällen under perioden 1945–1974 har ändå en allt större andel unga över tid kommit att ingå i den del av ”demos”/folket som har rösträtt. Barn är emellertid, långt innan de fått den rätten, intresserade av samhällets utveckling och aktiva för att göra sina åsikter kända och respekterade. Antalet medlemmar i den mångfacetterade barn- och ungdomsrörelsen i Sverige ligger för närvarande på mycket hög nivå och unga människors försök att påverka dem som fattar beslut ökar. Därtill har tillgången till sociala media under de senaste årtiondena skapat nya möjligheter för barn att delta i diskussioner och bilda opinion i frågor som de bedömer det vara betydelsefullt att påverka. Digitaliseringen har således öppnat viktiga kanaler som inte minst unga människor numera utnyttjar för att påverka makthavare både i och utanför Sverige. Nätet har dock inte visat sig vara enbart av godo eftersom inte minst barn och unga där kontinuerligt utsätts för hat och hot, vilket på sikt riskerar att göra dem obenägna att engagera sig i frågor som rör politiskt beslutsfattande i vid mening.

När den allmänna rösträtten infördes var den nationalstatliga demokratin den huvudsakliga basen för de kraftmätningar mellan politiska partier som vanligen resulterade i beslut som majoriteten önskade förverkliga. Eftersom vår samtid är präglad av globalisering aktualiseras numera frågor, vilka varken kan lösas i ett enskilt land eller av regionala sammanslutningar av länder, till exempel EU, där en hel del beslut av betydelse för svenska medborgare fattas. Klimatfrågan med flera stora samhällsutmaningar har därför inneburit att frågor som berör alla människor på jorden kommit att hänvisas till förhandlingar där företrädare för länder och intressenter av olika slag försöker komma överens om långsiktiga mål och förpliktiga sig att vidta lämpliga åtgärder. Den nationella demokratins beslutsområden har härmed, som många forskare konstaterat, kommit att utmanas från olika håll och inskränkts utan att ersätts av en fullt fungerande övernationell demokrati (cf. Held 1995, Fernández, Johansson & Jerneck 2001, Barrling & Holmberg 2019 a.).

En rad forskare argumenterar numera för behovet av en ny och mer tidsenlig demokratisyn. De menar att innebörden i centrala begrepp som demokrati och representation bör tydliggöra att företrädare för civilsamhället ingår i kretsen av legitima beslutsfattare (Holzscheiter 2016, Holzscheiter et al. 2019, Josefsson & Wall 2020, Wall 2012). De undersökningar som de genomfört av hur folkligt förankrade beslut i praktiken går till indikerar att en sådan utveckling i viss mån redan pågår. Ett exempel på att så är fallet framgår även av en analys av unga människors deltagande när den viktiga frågan om global klimaträttvisa behandlas i till exempel FN (Thew, Middlemiss & Paavola 2020).

Att barn i enlighet med barnkonventionen bör ingå i kretsen av självklara rättighetsbärare har således i vissa sammanhang ökat deras möjligheter att påverka politiska beslut och överenskommelser. Medvetenheten om betydelsen

av en mer inkluderande demokratisk praktik finns förutom hos forskare inom området även hos politiskt utsedda företrädare för nationalstater, regioner och internationella organisationer. Stora ansträngningar görs således för att ta steg på vägen mot en global beslutsordning kännetecknad av folkligt inflytande och förmåga att vid behov vidta snabba åtgärder. Att demokratin är skör och ständigt måste vinnas på nytt är trots detta tydligt (Barrling & Holmberg 2019 b). Till hindren för en positiv utveckling hör de utmaningar mot demokratin värdegrund som kommer från de nationalistiska, populistiska och anti-demokratiska rörelser vilka just nu tycks tendera att växa på flera håll i världen. Andra stora utmaningar inkluderar möjligheterna att undvika krig och konflikter i den nu rådande geopolitiska situationen och att förmå vidta åtgärder som kan undanröja de globala samhällsutmaningar som hotar i vår samtid.

Sammantaget finns mycket som tyder på att vi är inne i en övergångsperiod där den nationalstatliga demokratin behöver kompletteras med folkligt förankrade avgöranden som tillkommer efter förhandlingar på globala och regionala arenor. Det är en öppen fråga hur barns inkludering i demokratiskt beslutsfattande kan komma att påverkas under denna period kännetecknad av osäkerhet både om, och i så fall hur, demokratiskt fattade nationalstatliga beslut ska kunna integreras i ett fullt utvecklat förhandlingsdemokratiskt flernivåsystem där också företrädare för civilsamhället ingår. Att många i den uppväxande generationen är engagerade för att påverka samhällsutvecklingen och har god kunskap om situationen både i Sverige och på andra håll i värden ger dem möjligheter att argumentera för sina åsikter och på så sätt försöka påverka dem som har makt att förändra och förbättra samhället. Under förutsättning att de även i fortsättningen kan utnyttja sin yttrandefrihet, både på nätet och på andra sätt, finns goda förutsättningar för dem att bidra med tankar och idéer om hur ett nytt samhällskontrakt baserat på mänskliga rättigheter skulle kunna omsättas i global demokratisk praktik. Möjligen gör också det faktum att de är just unga att de kan se med en öppnare och mer nyfiken blick på de behov av anpassning till nya förhållanden som uppenbarligen finns.

När det politiska rummet utvidgades från stadsstaten till nationalstaten förändrades demokratin från att ha varit direktdemokratisk till att bli i huvudsak representativ. Det faktum att människor numera är starkt ömsesidigt beroende av varandra inom hela det territorium som jorden omspanner gör att vi står inför ett tredje skede i demokratin utformning. Det ligger under denna tid av stor omställning inte minst i unga människors intresse att bidra till att förhindra en fortsatt ökning av uppvärmningen av vår planet och de många negativa konsekvenser detta får för nuvarande och kommande generationer. Ett inte orealistiskt scenario är att det under denna övergångsperiod öppnas ett möjlighetsfönster för inflytande från transnationella allianser av barn och unga som vill bidra till att förverkliga en global demokratisk ordning baserad på mänskliga rättigheter. Greta Thunbergs framgångsrika sätt att bilda opinion

och hennes uppmaning ”att lyssna till forskarna och agera för klimatet” har medfört att många makthavare världen över lyssnar med respekt. Barn och unga i många länder stöder hennes budskap genom att skolstrejka och ett mycket stort antal människor i alla åldrar är engagerade inom den globala rörelsen Fridays For Future. Detta borde kunna utgöra startskottet för en uthållig internationell barn- och ungdomsrörelse, som med stöd av alltfler vuxna, bidrar till att förverkliga en världsomspännande demokrati där även de som tidigare varit uteslutna blir inkluderade.

Litteraturförteckning

- Amnå, Erik, Ekholm, Mats & Stattin, Bengt, 2016. *Ungdomars politiska utveckling. Slutrapport från Riksbankens Jubileumsfonds forskningsprogram ”Politisk socialisation och aktörskap”*. Stockholm och Göteborg: RJ:s skriftserie nr 12 och Makadam Förlag.
- Amnå, Erik, 2018. ”Svårt att locka nya medlemmar till de politiska partiernas ungdomsförbund”. *SVT nyheter*, 26 juni, s. 2. Tillgänglig på: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/statsvetare-mycket-star-pa-spel-om-for-fa-engagerar-sig-i-de-politiska-ungdomsforbunden> (hämtad 2021-02-12).
- Andersson, Annika, 2019. ”Flerspråkighet – barnkonventionen och barns rätt till alla sina språk”, s. 225-253 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Attenborough, David, 2020. *Ett liv på vår planet – en vision för framtiden*. Lettland: Natur & Kultur.
- Atwood, Margaret, 2020. ”Vill du tillhöra en art som lever på den här planeten?”, *Dagens Nyheter Kulturbilagan*, 6 december, s. 14.
- Barrling, Katarina & Holmberg, Sören, 2019 a. ”Demokratins triangelndrama”, s. 13-28 i Barrling, Katarina & Holmberg, Sören (red.), *Demokratins framtid*. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Barrling, Katarina & Holmberg, Sören, 2019 b. ”Den sköra demokratin”, s. 29-79 i Barrling, Katarina & Holmberg, Sören (red.), *Demokratins framtid*. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Beckman, Ludvig, 2019. ”Rösträttsåldern och demokratins avgränsningsproblem”, s. 81-110 i Barrling, Katarina & Holmberg, Sören (red.), *Demokratins framtid*. Stockholm: Sveriges riksdag.
- Berg, Annika, 2021. ”Det sista strecket – Omyndigförklaring som rösträtthinder”, s. 121-155 i Berg, Annika & Ericsson, Martin (red.), *Allmän Rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*. Göteborg och Stockholm: Makadam Förlag.
- Berg, Annika & Ericsson, Martin (red.), 2021. *Allmän rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*. Göteborg och Stockholm: Makadam Förlag.
- Berg, Gunnar, 2003. ”Skolplikt, förvaring och elevens rättssäkerhet och inflytande”, *Utbildning & Demokrati* 12(1), s. 129-148.
- Bessant, Judith, 2021. *Making-Up People: Youth, Truth, and Politics*. New York: Routledge.
- Biswas, Tanu, 2021. *Letting Teach: Gen Z as Socio-political Educators in an Overheated World*. Front. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.3389/fpos.2021.641609> (hämtad 2021-08-05).

- Biswas, Tanu & Mattheis, Nikolas, 2021. *Strikingly educational: A childist perspective on children's civil disobedience for climate justice*. Tillgänglig på: <https://doi.org/10.1080/00131857.2021.1880390> (hämtad 2021-08-05).
- Dahl, Robert A., 1956. *A Preface to Democratic Theory*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- Dahl, Robert A., 1961. *Who Governs?* New Haven: Yale University Press.
- Dahl, Robert A., 1971. *Polyarchy*. New Haven and London: Yale University Press.
- Dahl, Robert A., 1989. *Democracy and its Critics*. New Haven and London: Yale University Press.
- D'Ambruoso, Lucia, Abbott, Pamela & Ivarsson, Anneli, 2019. *Sweden case study: Recognising and including children's rights and direct voice in law, policy and programs*. Aberdeen: University of Aberdeen. Tillgänglig på: <https://www.tarsc.org/publications/documents/FCH-Sweden%20case%20study2019.pdf> (hämtad 2021-02-13).
- De Moore, Joost, Uba, Katrin, Wahlström, Mattias, Wennerhag, Magnus & De Vydt, Michiel (eds), 2020. *Protest for a future II: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 20-27 September, 2019, in 19 cities around the world*. Tillgänglig på: <https://gup.ub.gu.se/publication/283193> (hämtad 2021-07-05).
- Downs, Anthony, 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper & Row Publishers incorporated.
- Eichhorn, Jan & Bergh, Johannes (eds), 2020. *Lowering the Voting Age to 16. Learning from Real Experiences Worldwide*. London: Palgrave Macmillan.
- Engvall, Kristina & Söderlund, Ingrid, 2001. "Barn och demokrati i ett historiskt perspektiv", s. 183-195 i Jönsson, Christer (red.), *Rösträtten 80 år*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Ericsson, Martin, 2021. "Rösträtt, migration och nationellt medborgarskap – Rösträtt för invandrare utan svenskt medborgarskap samt utlandssvenskar", s.191 – 217 i Berg, Annika & Ericsson, Martin (red.), *Allmän Rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*. Göteborg och Stockholm: Makadam Förlag.
- Fernández, Christian, Johansson, Jonas & Jerneck, Magnus, 2001. "Globalisering, medborgarskap och demokrati", s. 255-269 i Jönsson, Christer (red.), *Rösträtten 80 år*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Grahn-Farley, Maria, 2019. *Barnkonventionen – en kommentar*. Lund: Studentlitteratur.
- Gustafsson, Gunnel, 2001. "Rösträtten och barnen", s.199-212 i Jönsson, Christer (red.), *Rösträtten 80 år*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Hallberg, Mathilda, 2017. *Barn till beskådan – Familj, välfärdsstat och nation i fototävlingar och fotoböcker 1930 – 1944*. Linköping: Linköping University Electronic Press. Tillgänglig på: <https://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1088074&dswid=-3147> (hämtad 2021-09-12).
- Held, David, 1993. *Prospects for democracy*. Stanford: Stanford University Press.
- Held, David, 1995. *Democracy and the Global Order-From the Modern State to Cosmopolitan Governance*. Cambridge and Malden Massachusetts: Polity Press.
- Holmberg, Arita & Alvinus, Aida, 2020. "Children`s protest in relation to the climate emergency: A qualitative study on a new form of resistance promoting political and social change", *Childhood* 27(1), s. 78-92.

- Holzscheiter, Anna, 2016. "Representation as power and performance practice: Global civil society advocacy for working children", *Review of International Studies* 42, s. 205-226.
- Holzscheiter, Anna, Josefsson, Jonathan & Sandin, Bengt, 2019. "Child rights governance: An introduction", *Childhood* 26(3), s. 271-288.
- Josefsson, Jonathan & Wall, John, 2020. "Empowered Inclusion: Theorizing Global Justice for Children and Youth", *Globalizations*, ISSN 1474-7731, artikel-id DOI:10.1080/14747731.2020.1736853.
- Josefsson, Jonathan & Sandin, Bengt, 2021. "Ålder som måttstock för politiskt medborgarskap: Rösträttsålder och valbarhetsålder i Sverige under 1900-talet", s. 157-189 i Berg, Annika & Ericsson, Martin (red.), *Allmän Rösträtt? Rösträttens begränsningar i Sverige efter 1921*. Göteborg: Makadam Förlag.
- Konstitutionsutskottets betänkande: 2016/17: KU22. Valfrågor.
- Konstitutionsutskottets betänkande: 2017/18: KU35. Valfrågor.
- Kroksson, Hannah, 2021. Telefonintervju genomförd av Gunnel Gustafsson, 2021-01-15. Anteckningarna från intervjun är bevarade hos författaren till detta kapitel.
- Köhler, Marie, 2019. "Allt väl? Om alla barns och varje barns rätt till god hälsa", s. 207-224 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lagerkvist, Bengt, 2020. Telefonintervju genomförd av Gunnel Gustafsson, 2020-12-11. Anteckningarna från intervjun är bevarade hos författaren till detta kapitel.
- Lenninger, Sara, 2019. "Barns semiotiska frihet och rätten att bli hörd", s. 254-272 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Leo, Ulf, Rasmusson, Bodil & Wickenberg, Per, 2019. "Barns rättigheter i skolmiljö – från internationella initiativ till lokal praktik i skolmiljö", s. 327-359 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Leviner, Pernilla, 2018. "Barnkonventionen som svensk lag – en diskussion om utmaningar och möjligheter för att förverkliga barns rättigheter", *Förvaltningsrättslig tidskrift*, s. 287-311.
- Lindgren, Anne-Li & Halldén, Gunilla, 2001. "Individuella rättigheter; autonomi och beroende – olika synsätt på barn i relation till FN:s barnkonvention", *Utbildning & Demokrati* 10(2), s. 65-79.
- LSU 2019. Ungdomsrörelsen i siffror 2019. Skövde: Media AB. Tillgänglig på: <https://lsu.se/wp-content/uploads/2019/11/Uri2019.pdf> (hämtad 2021-02-17).
- LSU 2019. Årsboken 2019. Skövde: Media AB. Tillgänglig på: <http://www.e-magin.se/paper/71smmjjh/paper/1#/paper/71smmjjh/1> (hämtad 2021-02-10).
- LSU 2020. Ungdomsrörelsen i siffror 2020. Skövde: Media AB. Tillgänglig på: <http://www.e-magin.se/paper/8jokvn8r/paper/1#/paper/8jokvn8r/44> (hämtad 2021-02-21).
- Lundin Karphammar, Marie & Kristensson, Ewa, 2019. "Barnkonsekvensanalyser – erfarenheter från kommunal verksamhet", s. 389-415 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Löw, Joel, 2020. *Världen, Sverige och Barnen – Internationell påverkan på svensk barnpolitik under välfärdsstatens framväxt i mellankrigstidens tidevarv*. Linköping: Linköping University Electronic Press. Tillgänglig på: <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1427934&dswid=-3147> (hämtad 2021-09-12).

- Mattson, Titti, 2019. "Barn och myndighetskontakt i en tid av inkorporering – Bakgrund, utveckling och nya utmaningar med rätten i fokus", s. 61-82 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Motion till Umeå kommunfullmäktige nr 10/2020. Tillgänglig på: https://www.umea.se/download/18.1c16b00a1742340e02e2096/1599565526562/Motion_2020-10%20-%20Umeå%20försökskommun%20för%20rörsträtt%20vid%2016%20år.pdf (hämtad 2020-02-13).
- MUCF 2019. Årsredovisning från myndigheten för Ungdoms- och civilsamhällsfrågor. Tillgänglig på: <https://www.mucf.se/publikationer/arsredovisning-2019> (hämtad 2021-02-13).
- MUCF 2020. Organisationsbidragens användning och effekter. Återrapportering av tre statsbidrag till ideella organisationer. Tillgänglig på: <https://www.mucf.se/publikationer/organisationsbidragens-anvandning-och-effekter-2020> (hämtad 2020-02-13).
- Nilsson, Tobias, Ryd, Charlotte, Schröder, Patrik, Skogar, Petter & Stuart Hamilton, Ulrika, 2020. "Nu skriver vi ett nytt samhällskontrakt", *Dagens Nyheter*, 9 juli, s. 5.
- Olsson, Patrik & Sonander, Anna, 2019. "Att omsätta lag i handling – polisens förutsättningar i det professionella handlingsutrymmet", s. 161-184 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ozgul, Aslan Billur, 2020. *Leading Protests in the Digital Age*. London: Palgrave Macmillan.
- Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), 2019. *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ponnert, Lina & Sonander, Anna, 2019 a. "Om barnkonventionen och dess utveckling i Sverige", s. 35-60 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ponnert, Lina & Sonander, Anna, 2019 b. "Barnkonventionen och professionella aktörer – några avslutande synpunkter", s. 417-429 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Ponnert, Lina, 2019. "Barnkonventionen som lag och idé i ett familjestödande system – vad kan det innebära för social barnavård i Sverige?", s. 105-130 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Proposition 2009/10:232. Strategi för att stärka barnets rättigheter i Sverige.
- Proposition 2013/14:191. Med fokus på unga – en politik för goda levnadsvillkor, makt och inflytande.
- Proposition 2017/18:186. Med fokus på unga – Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.
- Proposition 2020/21:4. Extra ändringsbudget för 2020 – Förlängda och förstärkta stöd och ersättningar med anledning av coronaviruset.
- Riksdagspartiernas medlemsutveckling 2019/20. Uppgifterna är tillgängliga på Wikipedia. Tillgänglig på: https://sv.wikipedia.org/wiki/Riksdagspartiernas_medlemsutveckling (hämtad 2020-12-15).
- Ross, Alf, 1948. *Varför Demokrati?* Stockholm: Tidens Förlag.

- Rösträttsåldern och debatten om rösträttsåldern 2020. Uppgifterna är tillgängliga på Wikipedia Voting age. Tillgänglig på: https://en.wikipedia.org/wiki/Voting_age (hämtad 2020-11-18).
- SFS 1993:335. Lag om Barnombudsman.
- SFS 2017:1245. Lag om ändring i lagen (1993:335) om Barnombudsman.
- Socialutskottets betänkande 2017/18: SoU25, Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.
- SOU1997:116. Barnets Bästa i främsta rummet. FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige.
- SOU 2014:3. Boende utanför det egna hemmet – placeringsformer för barn och unga.
- SOU 2015:71. Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU.
- SOU 2016:5. Betänkande av 2014 års Demokratiutredning – Delaktighet och jämlikt inflytande.
- SOU 2016:19. Barnkonventionen blir svensk lag.
- Sundell, Anders, 2019. "Fångad i nätet", s. 133-158 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- SVT Nyheter, 2018. "Svårt att locka nya medlemmar till de politiska partiernas ungdomsförbund". Tillgänglig på: <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/statsvetare-mycket-star-pa-spel-om-for-fa-engagerar-sig-i-de-politiska-ungdomsforbunden> (hämtad 2021-02-12).
- Thew, Harriet, Middlemiss, Lucie & Paavola, Jouni, 2020. "Youth is not a political position: Exploring justice claim-making in the UN Climate Change Negotiations", *Global Environmental Change*, DOI: 101016/j.gloenvcha.2020.102036.
- Thunberg, Greta, 2019. *No One is Too Small to Make a Difference*. Great Britain: Penguin Random House UK.
- Thunberg, Greta & Attenborough, David, 2020. "Det måste finnas en stor skara som säger något", *Dagens Nyheter*, Kulturbilagan, 6 december, s. 7-11.
- Tingsten, Herbert, 1945. *Demokratin problem*. Stockholm: Nordstedt.
- Wahlström, Mattias, Kocyba, Piotr, De Vydt, Michiel & de Moor, Joost (eds.), 2019. *Protest for a future: Composition, mobilization and motives of the participants in Fridays For Future climate protests on 15 March, 2019 in 13 European cities*. Tillgänglig på: <https://gup.ub.gu.se/publication/283193> (hämtad 2021-07-06).
- Wall, John, 2012. "Can democracy represent children? Towards a politics of difference", *Childhood Sage* 19(1), s. 86 -100.
- "Varför får barn inte rösta?", 2018. *8sidor, Alla väljare om politik på lätt svenska*. Tillgänglig på: <https://8sidor.se/alla-valjare/2018/03/varfor-far-barn-inte-rosta/> (hämtad 2020-12-21).
- Von Bahr, Johanna, 2019. "Barns rätt att skyddas från fysiskt våld – från agaförbud till inkorporering i barnkonventionen", s. 303-325 i Ponnert, Lina & Sonander, Anna (red.), *Perspektiv på barnkonventionen – Forskning, teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Wohlert, Christian, 2010. "16 åringar bör få rösta till EU-parlamentet", *Europaportalen*, s.1-3. Tillgänglig på: <https://www.europaportalen.se/2010/08/16-aringar-bor-fa-rosta-till-eu-parlamentet> (hämtad 2020-12-10).
- Åhman, Karin, Leviner, Pernilla & Zillén, Kavot (red.), 2020. *Barnkonventionen i praktiken*. Stockholm: Norstedts Juridik.